

Ne adı biliniyor, ne de yüzü.

Çünkü o her yerde

“Ekselansları **Ömer Paşa**’nın
karısı” olarak geçiyor.

Ama besteleri var hiç dinlemediğiniz. Tam 140 sene önce Londra'da çalınmış...

Müzikolog Emre Aracı

geçmişini araştırırken

karşılaştığı esrarengiz kadın besteciyi yazdı dergimize.

İpuçlarına göre sarısın ve

yaşmaklıydı kadın besteci...

Ömer Paşa için bestelenen marsın nota kapağı. Tarih ise 1853.

Ekselansın besteci eşi

Londra'da geçirdiğim günler ve onu takip eden Edinburgh senelerinde de her zaman eski kitapçılara duyduğum ilgiden doluy, durmadan bir şeyler ortaya çıkartmak arzusu içerisinde devamlı araştırırım. Evrensel düşünceye inancım ve karşılıklı kültürel sentezlere olan merakım yüzünden, biraz da nostaljiyle karışık, Britanya adasında Türkiye'nin, Türkiye'de de Britanya adasının etkileriniaramışımdır hep.

Serdar-i Ekrem Ömer Lütfi Paşa'nın karısının bir besteci olup, bestelediği eserlerin İngiliz halkı calsan diye bundan 140 sene önce Londra'da satıldığını bilir miydiniz? Ya da Saint-Saëns'in Haydar Paşa'nın sözleri üzerine bir şarkıyı yazdığını, Abdülaziz'in Avrupa seyahatinde Londra'da 1600 kişilik bir İngiliz korosunun Türkçe bir kaside söyledигini, Guatteli Paşa'nın besteleip yolsuz Osmanlı Millî Marşı olarak kabul edilen Aziyye Marşı'nın piyano düeti şeklinde aranımanlarının Londra sokaklarında satıldığını... Hatta Rıfat Bey'in Sultan V. Murat'ta tahta çıkışında yazdığı duanın notasının British Library'de olduğunu duymuş musydunuz? Tesadüflerle dolu bu hakiki tarih seyyahlığı beni sadece bu eserlere ulaştmakla kalmadı, onları çeşitli konserlerde de tekrardan canlandıracak bizzat seneler sonra yaşayıp, hissetme mutluluğunu da verdi.

Ömer Pasa'nın karısı

Bundan seneler önce Londra'da, geçmişte Dickens'in zamanına kadar dayanan meşhur Farringdon kitap pazarının, bugün artık hayatı bulunan son üyesi George Jeffry'nin tezgahının büyük bir şans eseri bir gün bir nota bulmuşustum. Sararmış bir gazete sayfası şeklinde olan bu notanın üzerinde gözlerime inanamadım.

madığım bir besteci adı yazdıhydi: "Her Excellency the Wife of Omer Pasha", yani ek-selansları Ömer Paşa'nın karısı. 13 Ocak 1855 tarihinde, bir Türk paşasının karısının bestelediği marsın notası, Ingiliz halkı eylemde çalın diye bu şekilde Londra'da dönemin çok satan resimli gazetesi olan meşhur The Illustrated London News'da yayımlanmıştı. Tarihsel yönü bir tarafa, o yillarda Türkiye'ye çoktan girmiş olan Batı müzigi-

nin etkileri açısından da önemli bir belgedi bu. Peki kimdi bu adı dahi verilmeyen Ömer Paşa'nın karısı? Marşı gerçekten o mu bestelemiştir; yoksa Ömer Paşa'nın hareminde bulunan başka birisiymiş, yoksa o sırada patlak vermiş olan Kırım Harbi gözü alınırsa, bu politik bir davranışın sonucu muydu. Maalesefarşivelerde gazetenin diğer sayfalarına da bakıldığında Ömer Paşa'nın karısının değil kişiliği hakkında bilgi, ismini

Osmalı sarayından bir kadın. Ressam anónlm. Kadın da Ömer Paşa'nın karısı gibi anónim.

dahi bulamadım. Yalnızca bu hamının ay
gazetenin 27 Mayıs 1854 tarihli sayısında
bir başka marşı yayımlanmış olduğunu gö
düm.

Serdar-i Ekrem Ömer Lütfi Paşa, Kırı Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu o dularının başında bulunan, Ingiltere ve Fransa ile olan mütefliklerimizden dolayı Avrpu'da da tanınmış bir kumandandı. Kendisi esasen Türk değildi; Macar ve Hırvat karışımı bir aileden geliyordu. Müslümanlığı bildenimeden önceki ismi de Mahalyo Lato idi. Avusturya Harp Akademisi'nde okumuş ve Osmanlı Devleti hizmetine de yeniceri ocağının kapatılması sonrası II. Mahmut dönemi reformları sırasında, 1828 senesinde girmiştir. Cemal Kutay'la bir görüşmemizde bana söyledigine göre Ömer Paşa çok iyi org çalıyordu. Viyana'da yetişmiş bir kişinin o dönemin müziginden etkilenip, hele biraz da ilgisini var ise bir enstrüman çalması gayet doğaldı. Ancak karısı hakkında, onun da yabancı olduğuna dair, Kutay'ın verdiği bilgi dışında ilginç bir haber de yine The Illustrated London News gazetesinde yayımlanmıştır. Gazete 22 Ekim 1853 tarihli sayısında Ömer Paşa için şunları söylemektedir: "Hüsrev Paşa onu himayesine aldı ve Türk ordusunda görevlendirdi. O kadar ki onu İstanbul'un en zengin varislerinden bir yeniceri ağasının kızıyla evliliğinde de aracı olmaya söz verdi".

Acaba aradığımız besteci sözü edilen bu yeniçi ağasının kızı mıydı? Gazetedeki makaleyi yazan kişi Ömer Paşa'yı ve ailesini Travnik'teki karargâhta görmüştü. Yaşlığının arkasından görülebildiği kadarıyla Ömer Paşa'nın karısı güzel, açık renk saçlı ve genç bir kadındı.

Ömer Paşa'nın karısının kesin kimliği dışında marşı gerçekten bestelenmiş olasılığını artırın bir başka ipucu da British Library'de yaptığım bazı araştırmalar sonucu ortaya çıktı. Buradaki müzik koleksiyonun arasında da aynı hanımın bir üçüncü parçasına rastladım; ancak maalesef nota tekrar aynı isim altında, ekselansları Ömer Paşa'nın karısı olarak verilmişti. Burada marşın cümlesi de sonradan eklenmişti: "Bestecinin özel imkânları ile bize ulaştırdığı nota'dan Rudolf Nordmann tarafından aranje edilmişdir". Yani, gerçekten de Ömer Paşa'nın bu esrarengiz karısı bir şekilde bestelediği eserleri Londra'daki çevrelerle ulaştırmayı başarmış, onların da bu eserleri yerinde ve zamanında değerlendirmeleri sayesinde günümüz'e kadar bu ilginç yapıtlar ulaşabilmiş, sonra da Londra'daki bir kitap pazarındaki tezgâhta rüzgârdan uçuşan sayfalar arasında belirmiştir. Oradan tesadüfen geçen bir öğrencisi de o notayı alıp 140 sene sonra orkestra için tekrardan aranje edip Edinburgh'da bir konserde çaldırmıştı. Konumuz Ömer Paşa'nın karısının bir müzisyen olarak kabiliyetini tartısmak değil. Bestelediği eserler zamanın polka mazurka, vals ve mars gibi popüler yapıtları arasına giriyor; ancak arıhsel açıdan önemleri tabii ki büyük.

Ömer Paşa için bir polka

Ömer Paşa'nın karsısının kimliğini bulmak arzusu ile Jeffry'nin tezgâhında başlayan söyleciliğim, British Library'de noktalannıca, kataloglarında bulunan Ömer Paşa ile ilgili diğer yapıtları görmek daha da enteresan bir dünyaya sotktı beni: Henry William Goddard'ın Ömer Paşa Valsleri, Stephen Glover'in Ömer Paşa Marşı, Henry William West'in Ömer Paşa Polkası ve Charles Wels'in Ömer Paşa Marşı. Bu eserlerin bazıları zamanın tanınmış, bazları da adan hiç duyulmamış bestecilerine aitti. Orneğin Goddard, Canterbury'deki müzisyen bir aileden geliyordu. Kendisi hem viyolonselciydi, hem de Ömer Paşa için bir polka bestelemis-

ti. Stephen Glover Londralı tanınmış bir besteci ve müzik öğretmeni. 1200 ile 1500 arasındaki bestelerinden birisi de Ömer Paşa için marş. Glover aynı zamanda Sultan Abdülaziz için de bir marş yazmıştır. Kısacası bir Osmanlı Paşası için İngilizler, partilerde, davetlerde veya evlerinde calmak üzere bu tarz hoş yapıtlar yazmış ve sonra da bunları sık nota kapakları ile bastırıp kâr amaçlı satışa sunmuşlardır. Yine bir tesadüf eseri Goodban'ın valslerinin, Ömer Paşa'yı bütün ihtişamı ile at üzerinde tasvir eden, 1853 tarihli, orijinal nota kapağını eski bir kitapçıkda buldum. Bu eserin yaşadığım Edinburgh şehrindeki Brouneau adında bir kişiye ithaf edilmiş olması, yeni yeni ortaya çıkmakta olan bu anlamlı tarihsel olayların, benim açımdan daha hakiki bir çerçeveye oturmasını sağladı. Çünkü o nota kapağına her bakışında, onu her elime alışımda Ömer Paşa'yı anlatan bu müzik eserlerini bir anda tekrar kulaklarımıda duymaya başlıyorum.

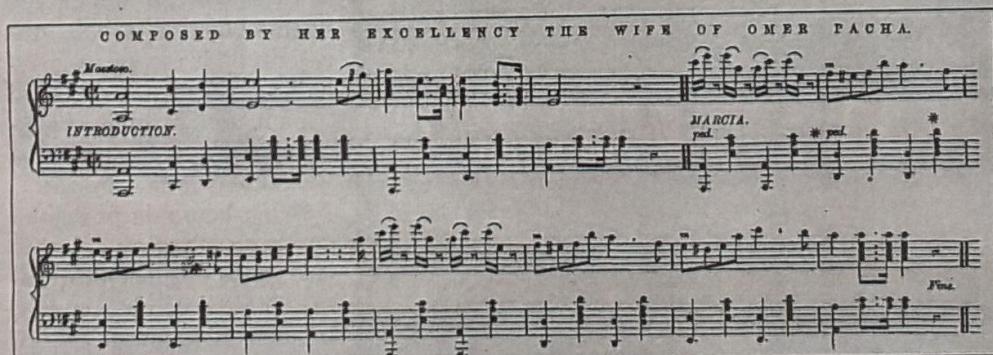
British Library koleksiyonunda bir başka dikkate değer eser de İtalyan bestecisi Luigi Ardit'in Sultan Abdülaziz şerefine, padişah hazretlerinin 1867 Temmuzu'nda Kraliçe Viktorya'nın davetlisiler olarak Londra'zi ziyaretinde temsil edilmek üzere bestelediği

padişah değişip de seneler sonra böyle bir durumda kendisinden yeni bir eser istenince, daha önce yazmış olduğu kasidesinin güzelce sözlerini değiştirmiş ve tekrardan sunmuştur. İşte görüldüğü gibi tarih aradan senelerde geçse bazı hakikatleri apaçık ortaya seviyor.

Kitaplarda okuyarak anlamaya çalıştığımız tarihimize, anılda tekrardan yaşamaya çalıştığımız geçmiş günlere, Yahya Kemal'in de Hayal Beste'sinde arzuladığı resimde ve şiirde, "Gönlüm isterdi ki mazini dirilen sanat, sana tarihini her lazıma hayal ettirsin" misralarına, bu yukarıda bahsini ettiğimiz dönemin müzik yapıtları ne kadar da güzel birer canlı örnek olup, yeni keşfedilmiş bir boyuttan, aydınlık bir ışık tutuyor.

Sahaftan yaşama

Zaman zaman sahafları dolaşmak, gerçekten yaşayan bir tarihin içeresine adım atıp, bir süre orada gezindikten sonra, o boyutta edinilen heyecanın hislerini kaybetmeden, tekrar gerçek, gündelik hayatı dönmek gibi bir olay. Tuttugunu her kitabın bir hikâyesi, size anlatmak istediği bir hadise veya sizin götüreceğiniz farklı ortamlar vardır. Bulduğunuz eski bir kartpostalın üzerindeki solmuş re-

Notanın üstünde söyle yazılı: Ekselansları Ömer Paşa'nın karısınca bestelenmiştir.

Türkçe dilinde bir kasidedir. Eser Londra'daki bütün korolardan seçme 1600 kişilik bir topluluk tarafından, 16 Temmuz gecesi Crystal Palace'ta 30.000 kişinin dinleyici olarak katıldığı muazzam bir konserde, Abdülaziz'in huzurunda gerçekten Türkçe söylemiş. Sözlerini Zafiraki Efendi'nin yazmış olduğu bu Türkçe kasidenin İngilizce tercumesinin tamamını da Times gazetesi aynı hafta yayımlamıştı. Gazete ilanları gayet açıkçı; Ardit'i 'ye bu eser özellikle Padişah'ın ziyareti için sipariş edilmiş ve kendisi bunu başarıyla yerine getirmiştir. Geçenlerde İstanbul Üniversitesi'ndeki Yıldız sarayı arşivlerinde yaptığı çalışmalar sırasında beni bekleyen sürpriz ise çok şaşırtıcıydı. British Library'de yayımlanmış nota şeklinde gördüğüm Ardit'in Sultan'a Kasidesi'nin bu sefer kadife kaplı el yazması notası gözlerimin önünde duruyordu. Ancak bir gariplik vardı. İstanbul'da bulunan yazma Abdülaziz'e değil, Abdülmecid'e ithaf edilmişti. Tipatıp aynı olan eserin sadece sözleri değiştirilmişti. Kısaca Abdülmecid döneminde bir süre İstanbul'da bulunan Ardit,

sim kadar, arkasına yazılmış mesaj da sizin beraberinde alır götürür o diyalara, o tarihlere. Eski bir gravür, detaylı çizimlerinde, sizin her gün geçtiğiniz sokakların yüz sene evvelki bir başka cehresi ile şaşırtabilir. Seçim imkanınız olmayan bu zaman tünelinin maceralı yolculukları ise eski bir kitapçığa girdiğiniz her başka bir gün farklı ve değişik bir yön alırlar. Şüphesiz bu olay biraz arşivlerde çalışmaya benzer, ancak bir farkla: Burada o tarihe sahip olmak, eğer imkânlarınız dahilinde ise, biraz da sizin elinizdedir. Yani arzu ederseniz o kitap, kartpostal veya gravürlere manevi hislerle bağlanabilir, sahip olduktan sonra onlara her baktığınız veya dokunduğunuzda aynı heyecanı hissedip, o eşsiz yolculuğa çababilirsınız. Hele bu keşifleriniz sırasında bulduğunuz materyal bir müzik notası ise, işte o zaman olaya bir başka boyut daha katılır; çünkü o eseri çalıp seneler sonra aynı hisler, o besteyi yapmış olan, dinleyip zevk almış kişilerle paylaşabilirsınız. Dahası onu tozlanmış raflardan tekrar gün ışığına çıkararak başkalarıyla paylaşma imkânları da yaratılabilirsiniz. ◀